

A Múzeumkert fáí

Debreczeni-Droppán Béla

Az elmúlt hónapokban a Magyar Nemzeti Múzeum kertjének rekonstrukciójáról szóltak a hírek, és valóban megindultak az előkészítő munkák a szükséges tervek elkészítésével és a park fa- és cserjeállományának felmérésével. A Múzeumkert évtizedek óta méltatlan állapotban van, hamarosan azonban megújulhat. A legtöbben a fákat féltik, amelyek oly fontosak mindenkinek. A következőkben ezért a Múzi történetét a fák, a növényzet szemszögéből mutatjuk be (korábban más szempontból: BUDAPEST 2006/3, 2012/11).

A Magyar Nemzeti Múzeum kertjének története a 18. század közepére nyúlik vissza, amikor báró Klobusiczky Ferenc kalocsai érsek a mai telken városi palotát építtetett. Ez halála után utóda, gróf Batthyány József kezére került, aki később, 1776-ban esztergomi érsek lett.

Az érseki palota és kertje az épülettől kelet felé futó fasorral, Franz Neuheuser 1793-ban készült térképén (FSZEK Budapest Gyűjtemény)

Az ő birtoklása idejéből ismeretes Franz Neuheuser 1793-ból származó várostérképe, melyen nagyon jól látható a palota mögötti barokk (francia) kert. Ezt még valószínűleg Klobusiczky érsek alakította ki a kor ízlése szerint. Batthyányról is tudjuk, hogy nagy kertbarát és a kor jelentős kert-építető mecénása volt, nem csoda hát, hogy a pesti palotája mögötti park fejlesztését is elrendelte.

Az első sztár a cser

Az érseki kert növényzetéről szinte semmit sem tudunk. A Neuheuser-féle térkép alapján azt gondolhatjuk, hogy a pesti Országút mellett álló egykori palota hátsó, kerti homlokzata előtt egy (kettős) fasor futott ki a mai Pollack Mihály térig. Ez aztán megfigyelhető Lipszky János 1810-ben készült várostérképén is. Felmerül a kérdés persze, hogy milyen fák lehettek ezek? A választ számunkra Karacs Teréznek, a magyar nőnevelés nagy alakjának visszaemlékezése adja meg, amikor azt

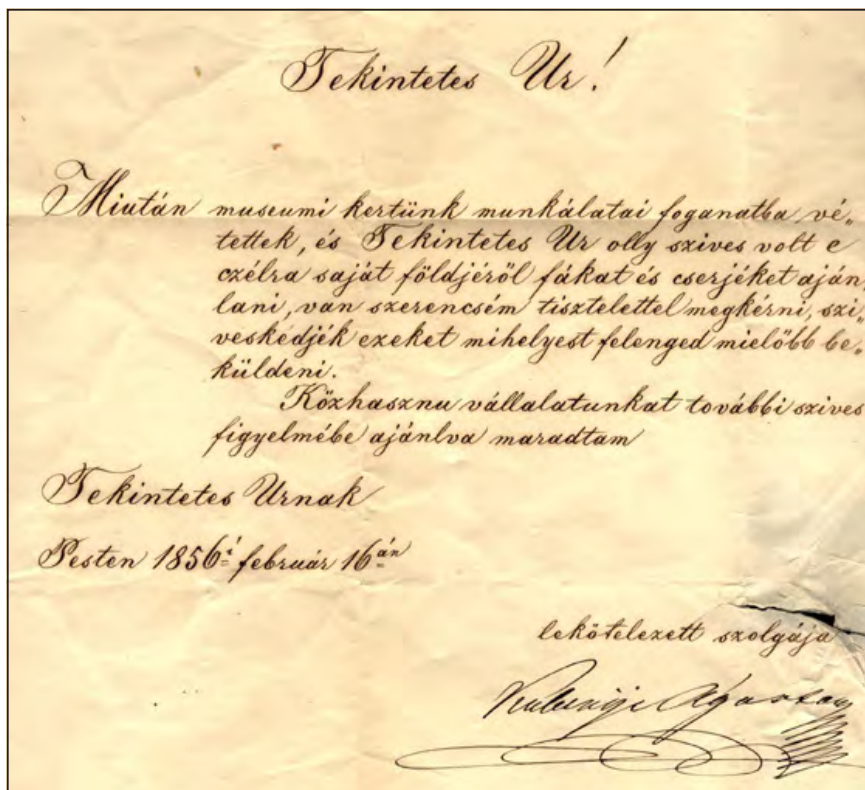
idézi fel gyerekkorából, hogyan járt rendszeresen a Múzeum telkén keresztül az akkor Széna (ma: Kálvin) téri református iskolába. Az 1810-es évekre vonatkozóan a következőket írta: „A múzeumi épület körüli nagy tér gyepes s óriás cserfákkal árnyékolt vala.” E forrás alapján arra következtethetünk, hogy az említett ábrázolásokon szereplő fasor cserfákkal, azaz csertölgyekkel volt beültetve.

E fák többsége még negyedszázadot élhetett, egészen 1837 júniusáig, amikor a ma is álló múzeumpalota építkezésének megkezdésekor kivágták őket. A tervező Pollack Mihálynak is megvoltak már az elképzelései a múzeum környezetének parkosítására, de a közadakozásból megva-

lósult angolpark-jellegű kertet végül nem ő tervezte meg, hanem Pecz Ármin, a Ludoviceum főkertésze, a korszak legjelentősebb hazai szakembere. A fatelepítés 1855 őszén kezdődött meg. A Vasárnapi Ujság egyik novemberi száma már arról tájékoztatta olvasóit, hogy Egressy Sámuel 200 fát küldött Kiskunlacháza melletti birtokáról. Talán ezekből kerültek ki azok is, amelyeket elsőként ültettek el ünnepélyes keretek között, 1855. november 24-én.

Számos más magánember sem pénzt, hanem facsemetét ajánlott fel a létesítendő közpark javára. Néhányuk nevét tudjuk is: József főherceg a Margitszigetről küldött, báró Sina Simon, a gödöllői kastély akkori tulajdonosa hársfát szállíttatott a Nemzeti Múzeumhoz, a legnagyobb szállítmány pedig – mint fentebb már említettük – Egressy Sámuel kiskunlacházi birtokáról érkezett 12 társzékérrel. Mindezek és talán további fák és cserjék telepítésével több ütemben (összesen bő másfél év alatt) történt meg.

Az 1855 őszi kezdeti munkálatok után a következő év tavaszán először a kert mai Múzeum körút felé eső részét ültették be, majd 1856 késő őszen és 1857 tavaszán a terület hátsó, kelet felé eső része került sorra. Kallina munkáját, a kert kialakítását Pecz Ármin visszaemlékezése szerint Gerenday

Kubinyi Ágoston levele egy olyan Tolna megyei földbirtokosnak, aki facsemetét ajánlott fel a Múzeumkert javára (Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára)

A Nemzeti Múzeum épülete az előterében álló még fiatal faegyedekkel, 1865–70 körül (Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtár)

József, a Fűvészkert igazgatója, botanikus, egyetemi professzor felügyelte.

Megsebezve – megújítva

A következő évtized Múzeumkertjéről, a későbbi neves orvosprofesszor, *Bókay Árpád*, aki a kert mellett, a Múzeum utca 9. számú Bókay-házban nőtt fel, így emlékezett vissza: „... a homlokzat előtt egy nagy rondeau volt, lóherével bevetve, melyet rendszeren kaszáltak. A többi szabad tér is lóherés volt. Virág sehol, akác, ecetfa, minden dísz és bokrok, főleg orgona.” Ebben a forrásban tehát említés esik az akácról és az ecetfáról, és hogy ezek tényleg nagyobb számban fordulhattak elő a kertben azt megerősíti az egyik Pál utcai fiú, *Pásztor Árpád* is, aki Muzi című ifjúsági regényében is ezt a két fajfajtát említi. Ezek mellett, mint a fentiekből is kiderült még biztosan nagy számban ültettek platán- és hársfacsetéket az első telepítés során. Nyilván az említett négy fajon kívül több is került a kertbe, de erről egyelőre nem rendelkezünk pontos leírásokkal.

A következő évtizedben szépen nőttek a fák, de néhány éppen csak túlélhette az 1870-es éveket, mert 1880-ban a Múzeum körút szabályozása miatt mintegy 3 méterrel beljebb került a kerítés, s ennek az előkertben sok lombos fa áldozatul esett.

1880. május 27-i számában a Fővárosi Lapok erről így írt: „A muzeum-kert eleje szomorú látványt nyújt most. Huszonöt év előtt ültetett fái és cserjéi kivágván... (...) Hogy a park lényegesen megcsorbult, azt már látni; a látogatók, akik most oda mennek, rendszeren elszörnnyűlködnek s válogatlan kifejezéssel tisztelik meg a közmunka-

tanácsot, mely elérte célját: elpusztított a föld színéről egy csomó szép fát és sűrű cserjét. Persze ültet majd helyére mást, az időre bízva felnövelésüket.”

Ez a fajta beavatkozás tehát már több mint 130 éve is felháborodást válthatott ki, de a fent idézett lap már két héttel később a szívderítőbb megújulásról is szólt. A telek megrövidítése kapcsán ugyanis nagyarányú kertrendezést hajtottak végre a Fleischmann és Weber kertészeti cég irányításával nagyjából egyébként egy időben a Várkert Bazar körüli munkálatokkal.

A természet persze nem mindig csak nyugalmas időket, lombosodást hozott, hanem pusztító viharokat is. Ezek 1897-ben és 1913-ban jelentős károkat okoztak.

Múzeum utcai ketrészlet Kisfaludy Sándor emlékművel, 1940 körül (Fortepan)

A legnagyobb pusztítást az első világháború kitörése előtt néhány nappal, 1914 júliusában végezte egy tomboló orkán, amely teljesen tönkretette a Múzeumkert (ma: Bródy) Sándor utcai részét, az ott lévő hatalmas – minden bizonnyal az első telepítésből származó – fákból számosat gyökerestül csavarva ki.

A nyugalmat ezt követően már csak a következő világégés zavarta meg. Az épület és kertje 1944 szeptemberétől több bombatalálatot is kapott, Budapest ostroma alatt, 1945 januárjában pedig valóságos hadszínterré vált, amitől főként a park Múzeum utcai része szenvedett komoly károkat. A szovjet katonák megszállták magát a kertet is, ahol tüzérségi állást alakítottak ki. Kivágták a kert Múzeum utcai felén a négy legnagyobb fát, hogy azok ne akadályozzák az aknavetőök használatát.

A háborús sebek eltüntetésére, a kert rendbetétele 1945 után csak lassan folytatható, először az aknamentesítésnek kellett megtörténnie. Végül 1951–52-ben, a Múzeum alapításának 150. évfordulójára készülve kerülhetett sor jelentős beavatkozásra. Ennek során több száz cserjét ültettek el, és 1951. december 8-án a Pestvidéki Állami Erdőgazdaság Üzemegységéből, Mendéről 20 ezüst juhar facsetete, valamint 6–6 csörgőfa, ezüstfa, vadgesztenye, zöldjuhar, japán akác, mezei szil (összesen tehát 36) is elindult ide címezve. Ekkor történt meg a múzeumlépcső két oldalán fekvő egy-egy növényisziget fákkal való beültetése (addig csak egy-egy fa nőtt a főhomlokzat előtt). Ezeket a munkálatokat még a Nemzeti Múzeum

saját kertésze, *Bezdek Ferenc* végezte, de 1953 szeptemberében az intézmény átadta a fenntartás feladatát az akkoriban Budapesti Parkfenntartó Vállalat néven működő Fővárosi Kertészetnek.

A történelem aztán 1956-ban újra nyomot hagyott, és bár a világháborús harcokhoz hasonlók nem folytak a Múzeum körül, a szovjet tankok láncfalpai bizonyos károkat okoztak. Ezek *Pesti László* kertész visszaemlékezése szerint nem voltak jelentősek, és a keletkezett talajhibákon kívül csak egy kisebb fa dőlt ki. A kert mindenestre alig hogy kiheverte világháborús sérüléseit, máris újból rekonstrukciójára várt, amire valószínűleg 1957 tavaszán került sor. E tavaszra *Jakabffy Imre* (1915–2006), a Magyar Nemzeti Múzeum korábbi jeles könyvtárosa 2005-ben úgy emlékezett vissza, hogy 1957. március 15-e előtt minden fát és bokrot visszanyírtak, félve a „Márciusban Újra Kezdjük” jelszótól, amelynek rövidítését (MÚK) fel is vették a múzeumlépcső bal oldali mellvédjére. *Jakabffy* szóbeli közlését azzal a megjegyzéssel egészítette ki, hogy a visszanyírt növényzetben volt egy nagyon szép szilfa és egy vörös mogyoró is, amelyek valószínűleg emiatt pusztultak végül el.

Ezután békésebb évek következtek. Az árnyas „parkerdőt” szívesen látogatták a pihenni vágyók (elsősorban a környékbeli lakosság). A naposabb részekből eközben egyre kevesebb lett, hiszen a lombzat egyre terebélyesebbé vált, másrészt az ekkor alkalmazott sűrű beültetés is ezt a hatást erősítette. A legnagyobb változást a 20. század második felében az 1972–73-

as átfogó kertrendezés jelentette. Ennek során modernista felfogásban tervezték át a parkot, megszüntetve ezzel több mint száz évig létezett angolkeri struktúráját. Az 1970-es évek második felében még egy fontos változás történt a Pollack Mihály tér felőli oldalon: a földszinti munkaszobák nyugalma érdekében az épület vonalában, egy cserjés-tiszafás „védelmi” zónát hoztak létre, így az addigi kerti út az épület falától messzebb került.

Ha a fenntartás minőségét nézzük, a következő évtized már a hanyatlás korszaka volt. A 90-es évek derekától aztán ezt a folyamatot tetőzte be a kert déli, Múzeum utcai oldalának felvonulási területté, majd parkolóvá válása. A Nemzeti Múzeum impozáns klasszicista épületének „nagyrekonstrukciója” végül 2006-ban úgy fejeződött be, hogy a kert rekonstrukciója nem történt meg, annak ellenére, hogy erre 2000-ben (majd tíz évvel később is) készültek tervek.

Mentik a menthetőt

A régóta várt kertrekonstrukció munkálatai a 2016. július 25-én hozott, 1382/216. számú kormányhatározat értelmében indulhattak meg. A megrendelő, azaz a Magyar Nemzeti Múzeum fontosnak tartotta, hogy még a tervezési fázis előtt felmérse a kert növényállományát, nem csupán a fákat, hanem a cserjéket is. Ennek során a legkorszerűbb mérési eszközökkel elvégezték a fák töréskár-kockázati mérését (az ún. FAKOPP-vizsgálatokat). Kevésbé komplex módon, de ilyen műszeres vizsgálatot már 2008-ban végzett

a FŐKERT, melynek során nagyon sok fáról kiderült, hogy menthetetlen. A vizsgálat alapján ezért a következő években elkezdtek az előregedett, balesetveszélyes fák kivágását. A legnagyobb ilyen kertészeti munkákra 2011. december 19-én és 20-án került sor, amikor a Bródy Sándor és a Múzeum utcai oldalon számos belül odvas fát vágtak ki, zömükben olyanokat, amelyeket 1880–1920 között ültethettek. Az egykori játszótér közelében kivágott öreg fák odvából ekkor gurultak ki különböző korszakból származó gumilabdák.

A Múzeumkertben lévő fás szárú növényzet részletes felmérése, amelyet *Egervári Krisztián* készített (teljes anyaga a Múzeum honlapján olvasható), 227 fára terjedt ki. A faállomány siralmas állapotát jelzi, hogy mindössze tizenötöt talált teljesen egészségesnek, 167 esetében pedig kisebb-nagyobb ápolást ajánlott a fák élethosszának megnövelése érdekében. Ezt a munkát január közepe óta végzi a FŐKERT. Ugyanakkor a fák majd' egyötödének kivágása a fokozott balesetveszély miatt szükséges. Köztük lesz például két olyan öreg egyed, a Bródy Sándor utca felől egy 123 centiméter törzsátmérőjű mirigyes bálványfa és a Pollack téri kerítésfalat is kifelé nyomó nagy japánakác, amelyek talán még az első telepítésből származnak. Előbbi teljesen üreges, utóbbi sajnos gyökérnyaknál korhadt.

A kivágottakat a kert területén pótolják. De, ami legalább ilyen fontos, ha nem fontosabb, hogy készül egy átfogó fenntartási terv is, amelynek fő célja életük meghosszabbítása. ●

Képek a 70-es évek árnyas Múzeumkertjéből

